

דין הניעור בלילה

- הלימוד בליל שבועות
- ברכת נטילת ידים ואשר יצר לניעור בלילה
- גדר שינה לענין ברכת התורה
- ברכת אלוקי נשמה ומעביר שינה
- מצות הבאת ביכורים

דברי הלכה

גליון שבועי בעניני הלכה הנוגעים למעשה

פרשת במדבר | חג השבועות | מס' 107

לוקט וסודר ממחברי פוסקי זמננו (משנה ברורה בהוצאת דרשו החדשה)

הלימוד בליל שבועות

כתב **המשנה ברורה** (סי' תצ"ד ס"ק א') איתא בזוהר שחסידי הראשונים היו נעורים כל הלילה ועוסקים בתורה וכבר נהגו רוב הלומדים לעשות כן, ואיתא בשולחן ערוך האריז"ל דע שכל מי שבלילה לא ישן כלל ועיקר והיה עוסק בתורה מובטח לו שישלים שנתו ולא יארע לו שום נזק. והטעם כתב מגן אברהם ע"פ פשוטו שישראל היו ישנים כל הלילה והוצרך הקב"ה להעיר אותם לקבל התורה כדאיתא במדרש לכן אנו צריכים לתקן זה.

סדר הלימוד לליל שבועות, כתבו **הדרך החיים** (דיני חג השבועות סי"ב) ו**הפרי מגדים** (א"א בתחילת הסימן) ו**היסוד ושורש העבודה** (שער תשיעי פ"י) שיש לומר את ה'תיקון ליל שבועות' בלילה זה, וכן נהג **החתם סופר** (מנהגי החתם סופר סי' יא, זמן מתן תורתנו) לומר את כל התיקון יחד עם תלמידיו, וכן נהג **האדר"ת** (נפש דוד עמ' מ) וכן כתב **הכף החיים** (סי"ק ז-ט) שעל פי האריז"ל ולפי המבואר בזוהר הקדוש יש לאמר את ה'תיקון', והוסיף שלדעת **החיד"א** (בספרו לב דוד פל"א) **והבן איש חי** (שנה א' פ' במדבר אות ד) אין נכון ללמוד בלילה זה משניות.

מאידך, **השל"ה** (מסכת שבועות, עמוד התורה) כתב שלחר שיסיים את קריאת פסוקי התורה שבכתב, יש לאמר משניות, וכן כתב בספר **יוסף אומץ** (לרבי יוסף יוזפא אות תתנב). ו**הסדר היום** (סדר חג השבועות) כתב שאחרי שיסיים את קריאת פסוקי התורה שבכתב יעסוק בתורה שבעל פה. ו**השו"ע הרב** (סי"ג) כתב שעיקר הלימוד בליל שבועות יהיה בתורה שבעל פה, וכן כתב **הישועות יעקב** (סי"א), ובשו"ת **אור לציון** (ח"ג פ"ח תשובה יא) כתב, שאף מי שחשקה נפשו בלימוד תורה שבעל פה, יש לו לומר תחילה את התיקון גם אם אינו מבין את כל מה שאומר, וסיים שמ"מ בחורים הלומדים בישיבה יעשו כהוראות רבותיהם.

ולענין הנהגת **החזו"א** (ארחות רבנו ח"ב עמ' עח בשם הגר"ח קניבסקי), היו אנשים שאמר להם שיאמרו את ה'תיקון' והיו אנשים שאמר להם ללמוד את הלימוד הרגיל שלהם. ו**הגרצ"פ פרנק** (מקראי קודש פסח ה"ג סי' לד) כתב לגבי בחורי ישיבה שלומדים כל הלילה בהבנה ובעומק העיון, שימשיכו בזה כי היא המדרגה הגדולה בלימוד התורה ועדיפה היא מאמירת ה'תיקון'.

ובחור ישיבה שמנהגו היה לומר את ה'תיקון' ועתה בבואו לישיבה רוצה ללמוד גמרא, הורה **הגר"ח פ' שיינברג** (קובץ המועדים ראש השנה - יום כפורים עמ' תתסא) שאינו צריך לעשות עבור זה התרת נדרים.

ברכת נטילת ידים ואשר יצר לניעור בלילה

עוד כתב **המשנה ברורה** (שם) וצריכים להיזהר אותם הניעורים כל הלילה שלא לברך על נטילת ידיים בבוקר רק אחר שעשה צרכיו קודם התפילה ואז מברך על נטילת ידיים ואשר יצר וכמבואר לעיל

סי' ד' במשנה ברורה ס"ק ל' עיין שם.

ובטעם הדבר שאין לברך אלא אחר עשיית צרכיו, כתב לעיל **במשנה ברורה** (סי' ד') שהוא משום מחלוקת הפוסקים אם הניעור כל הלילה מברך על נטילת ידיו, אבל אם עשה צרכיו לדברי הכל צריך הוא ליטול את ידיו ולברך. וכתב (שם) שיעשה צרכיו או יטיל מים וישפשף, ואז יטול ידיו ויברך על נטילת ידיו. ונגיעה במקומות המכוסים שבגופו, הורה **הגרש"ז אויערבך** (אשי ישראל פ"ב הע' צט) שאינה מועילה לחיובו בברכה.

ואף שנטילה זו היא רק מספק (כמבואר **בשולחן ערוך** לעיל סי' ד סי"ג), כתב לעיל (שם ס"ק כט) שמכל מקום צריך ליטול ג' פעמים. ולגעת בנקביו קודם נטילה זו שכתב השולחן ערוך לעיל (שם ס"ג) שלא יגע בהם קודם נטילת ידים של שחרית, כתב **האשל אברהם** (בוטשאטש, סי' ד סוף ד"ה ממו"ח) שבניעור בלילה מותר, וכן הורה **הגרש"ז אויערבך** (הליכות שלמה שבועות פ"ב סי"ד). מאידך, דעת **הגר"ח קניבסקי** (אשי ישראל מהדו"ב בסוף הספר תשובה ו) שטוב להיזהר מלגעת בנקביו גם קודם נטילה זו.

והזמן שיש ליטול את ידיו לאחר שהיה ניעור כל הלילה, כתב **השו"ע הרב** (סי' ד סי"ג) שהוא 'מיד' שיאיר היום. אולם הורה **החזו"א** (הגר"ח קניבסקי בשמו בספר דעת נוטה הע' 316) שבלייל שבועות וכדו' אינו צריך להפסיק מלימודו בעלות השחר כדי ליטול את ידיו. וכן דעת **הגרש"ז אויערבך** (הליכות שלמה שם) שאינו צריך להפסיק מלימודו, אלא יטול את ידיו קודם התפילה. והוסיף **הגר"ח קניבסקי** (דעת נוטה שם הע' 317), שהמנהג להקל גם באופן שאינו עוסק בלימוד, כיון שחיוב נטילה זו הוא רק מספק.

גדר שינה לענין ברכת התורה

ולענין ברכת התורה עיין לעיל (סי' מ"ז **במשנה ברורה** ס"ק כ"ח) שכתב שם שנחלקו הפוסקים אם הניעור כל הלילה צריך לברך את ברכות התורה, ומפני שספק ברכות להקל אין לו לברך בעצמו, אלא שאם אפשר לו ישמע את הברכה מאחר ויאמר לו שיכוין להוציאו, והוא יכוין לצאת ויענה אמן, ולאחר מכן יאמר כמה פסוקים כדי שיחשב לו כלימוד תורה, או שבתפילת שחרית יכוין בברכת 'אהבה רבה' לצאת ידי חובת ברכת התורה, וילמד מיד אחר התפילה.

ואם ישן ביום שלפני כן שינת קבע על מיטתו ולאחר מכן היה ניעור כל הלילה, כתב **המשנה ברורה** (שם) בשם רעק"א שלדברי הכל יכול לברך בבוקר את ברכות התורה. ואף אם ישן ביום בבגדיו, הורה **הגרש"ז אויערבך** (אשי ישראל פ"ו הע' עה) שנחשבת כשינת קבע שמחמתה יכול לדעת הרעק"א לברך למחרת בבוקר. ושיעור הזמן שיישן ויחשב כשינת קבע, כתב **בלוח ארץ ישראל** (הושענא רבה) בשם האדר"ת שהוא כשיעור ששים נשימות. וראה להלן שנקטו הפוסקים ששיעורו הוא כחצי שעה.

מצות הבאת ביכורים

א. בעלי הפירות משבעת המינים מכינים את סלי הביכורים הכוללים תורים ובני יונה לעטר בהם את הסלים, וכן קרבן שלמים נוסף הבא יחד עם הבאת הביכורים (סוכה מז: ורמב"ם פ"ג מביכורים ה"ב). [ונחלקו הדעות אם קרבן זה הוא חובה או רשות].

ב. כיצד מעלין את הבכורים (מכאן לשונו של הרמב"ם פ"ד מהלכות ביכורים ה"טז והי"ז, בתוספת ביאורים מהדרך אמונה [ונכתבו בסתם]), כל העיירות שבאותו מעמד של ישראלים, מתכנסות לעירו של ראש המעמד כדי שלא יעלו יחידים מפני כבוד המצוה שנאמר ברוב עם הדרת מלך. וחזני בית הכנסת עולים עמהם. וקוראים ומשוררים כל הדרך שמחתי באומרים לי בית ה' נלך".

ג. השור הנושא את סלי הביכורים הולך לפנייהם וקרניו מצופין זהב לכבוד ופרסום המצוה, ועטרה של ענפי זית בראשו להודיע שהבכורים משבעת המינים. המנגן בחליל מכה לפנייהם עד שהם מגיעין קרוב לירושלים.

ד. אין מהלכין אלא בשליש הראשון ובשליש האחרון של היום בלבד, ובאמצע היום נחים [והטעם כדי שיצטרפו אליהם אנשי שאר עיירות וכדי לשמור על הביכורים בטהרה, וכן שלא יתיגעו יתר על המידה וימנעו מהבאת הביכורים לשנה הבאה].

ה. בלילה לנים ברחובה של עיר, ואין נכנסים לבתים [ואפילו לבית הכנסת (דרך אמונה שם בשם הירושלמי)] מפני אהל הטומאה. בשחר לאחר תפילת שחרית מכריז הממונה (דהיינו ראש המעמד, וי"א הגדול שבהם) "קומו ונעלה ציון אל ה' אלו קינו".

ו. הגיעו קרוב לירושלים שולחים לפנייהם את חזני בית הכנסת להודיע לאנשי ירושלים על ביאתם, ומתעכבים במקומם עד שיחזרו השלוחים (ובזמן זה אין המנגן מכה בחליל עד שימשיכו בהליכתם). נוטלין את סלי הביכורים לידיהם או לידי עבדיהם או קרוביהם (רמב"ם פ"ג מביכורים ה"ב), ומקשטים אותם. ואם היה להם פירות לחין ויבשין מראין את הלח מלמעלה.

ז. סגני כהונה וסגני לוויה וגזברי בית המקדש יוצאין לקראתן מירושלים. אם הביאו הרבה אנשים ביכורים יוצאין לקראתן רבים, ואם מעט מעט. משנכנסים כולם בשערי ירושלים מתחילים לקרות ולשורר "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים". כל בעלי אומניות שבירושלים עומדין מפניהם שחביבה מצוה בשעתה, ושואלין בשלומן אחינו אנשי מקום פלוני בואכם בשלום. ויש שכתבו (רש"י בתהלים קכ"ח כ"ו) שאומרים להם "ברוך הבא בשם ה' ברכונכם מבית ה'".

ח. בהגיע זמן הבאת הביכורים, מהלכין מביאי הביכורים בתוך ירושלים והמנגן בחליל מכה לפנייהם עד שהם מגיעים להר הבית (ומדבריו משמע שסדר זה של הבאת הביכורים מירושלים לעזרה אינו נעשה ביו"ט, שהרי החליל המכה לפנייהם ודאי לא דוחה יו"ט שאינו בא אלא לשמחה בעלמא).

ט. הגיעו להר הבית נוטל כל אחד ואחד סלו על כתיפו משום חיוב מצוה (ואם אינו יכול יאחזנו בידו, ואם גם זה אינו יכול אין זה מעכב רק שיתנו מידו ליד הכהן. דרך אמונה פ"ג הי"ב) ואפילו מלך ישראל (רמב"ם פ"ג הי"ב), וקוראין ומשוררין "הללויה הללו אל בקודשו" וגומרין עד "כל הנשמה תהלל יה הללויה" (ויש מהראשונים שכתבו שפסוק כל הנשמה קורין אחר שנכנסין לעזרה).

מאיידך, דעת החזו"א (הגר"ח קניבסקי בשמו, בספר אשי ישראל בסוף הספר תשובה ל) שאפילו אם ישן ביום שלפניו לא יברך למחרת בעצמו את ברכות התורה, כיון שכל שינה ביום נחשבת כשינת עראי שאין מברכים לאחריה, ואף אם השלים ביום שאחריו את שינת הלילה הורה הגר"נ קרליץ (חוט שני שבת ח"ד עמ' שכה), וכעין זה כתב הגר"ח קניבסקי (באשי ישראל שם תשובה לא) שלדעת החזו"א לא יברך ברכות התורה, כיון שאין לשינת היום שם של שינת קבע.

וכשאין לו מי שיוציאנו ידי חובת ברכת התורה, ורוצה להמשיך ללמוד, הורה החזו"א (דניס והנהגות פ"א ס"ב) שרשאי להמשיך ללמוד. וכן כתבו הגרש"ז אויערבך (שו"ת מנחת שלמה סי' צא אות א' ד"ה אגב, וראה מה שכתב שם סי' יח אות ח, ובהליכות שלמה תפלה פ"ו הע' ט) והגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א סי' ט ד"ה אולם צ"ל, ובספר פניני תפלה עמ' לח) שכשאי אפשר לברך לא מצינו איסור לעשות מצוה בלי ברכה (ולדברי הגרש"ז אויערבך והגר"ש אלישיב שם). אף במקום שבודאי חייב לברך ברכת התורה, מ"מ גם כשאנו מברך מותר ללמוד, אלא שמבטל בזה מצות עשה שצריך לברך תחילה).

מאיידך, דעת הגרצ"פ פרנק (הגרש"ז אויערבך בשמו בשו"ת מנחת שלמה שם) שהברכה מעכבת ואסור ללמוד בלי ברכת התורה, ולימודו נחשב לעבירה, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' עז אות ב) שלדעת הרעק"א הנ"ל כיון שצריך לברך, הרי כל לימוד תורה בלי ברכת התורה הוא בגדר איסור.

והישן ביום שינת קבע, האם צריך לברך ברכת התורה לאחר שינה זו, כתב השולחן ערוך לעיל (סי' מז ס"יא) שנחלקו בזה הפוסקים והמנהג שלא לברך. והביא המשנה ברורה שם (סי' יג) שמשום כך טוב שיכוין בברכת אהבת עולם של ערבית לפטור את עצמו מחיוב ברכת התורה, כדי לצאת דעת רוב הפוסקים המחמירים בזה. ויש שכתבו שביותר ראוי לנהוג כן בליל שבועות, כדי שלפי הדעות שצריך לברך אחרי שינה זו לא יחשב שלמד כל ליל קבלת התורה בלי ברכות התורה, ובבוקר יבקש מאחר שיוציאנו ידי חובה, וכדלעיל. הגר"נ קופשץ (לוח ההלכות והמנהגים שבועות הע' 29).

ברכת אלוקי נשמה ומעביר שינה

מסיים המשנה ברורה (שם) ולעניין ברכת אלוקי נשמה וברכת המעביר שינה (ע"ן במשנה ברורה סי"ק כ"ד) שכתב שאם היה ער כל הלילה נחלקו הפוסקים אם יכול לברך את ברכת אלוקי נשמה והמעביר שינה בעצמו והוסף שלפיכך כתב השערי תשובה (שם סי"ק י"ב) שיראה לשמוע שתי ברכות אלו מאחר ויכוון לצאת ידי חובה, ואם ישן בלילה שישים נשימות יכול לברך גם בעצמו. ובשיעור זה של שישים נשימות הביא בביאור הלכה לעיל (סי' ד' סעי' ט"ז ד"ה דוד) כמה דעות, ודעת הקיצור שולחן ערוך (סי' ב' סעי' ח') שהוא כחצי שעה וכן נקט הקצות השולחן (סי' ב' בד"ה סי"ק א') שלא לברך על שינה של פחות מחצי שעה, וכן הורה למעשה הגר"ח קניבסקי (בספר דעת נוטה עמ' קל"ו).

לעניין ברכה על טלית קטן יש דעות בין הפוסקים ועל כן יראה לכוון לפטור אותה בברכה שמברך על טלית גדול כמבואר לעיל (סי' ח' במשנה ברורה סי"ק מ"ב).

ולבני ספרד, מברכים את כל הברכות, בין ישן ובין לא ישן, חוץ מנטילת ידיים, שלא יברך כשלא ישן, כף החיים (מז, כו).

גליון זה מוקדש לעילוי נשמות
דוד בן בני חיים צבי ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון
ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ מרת חנה חסיה בת יעקב ז"ל
לע"נ מנשה בן יוסף אלימלך ז"ל
לע"נ יעקב בן שמואל ז"ל
לע"נ מנשה בן בנימין ז"ל

לע"נ שרה בת יעקב יוסף ז"ל
לע"נ הר"ר אברהם יצחק ב"ר ישראל מנשה הכהן ז"ל
לע"נ מנשה בן יעקב ז"ל
לע"נ ויקטוריה בת שרה ז"ל

הגליון מוקדש לעילוי נשמות
הר"ר יחזקאל לייבל בן אברהם הכהן קרמו ז"ל
אובד דבר ה' זו הלכה
היה מעמודי התווך בהחזקת הגליון
ת.נ.צ.ב.ה.

להצלת חסיה אסתר, יהודה בנימין ואברהם צבי נ"י ברוחניות ובגשמיות

העלון בחסות: קייטרינג וויסמאנדל